

Psi pomočniki kot podpora samostojnosti, zdravju in socialni participaciji oseb z invalidnostjo

Izvirni znanstveni članek

UDK 636.7.045:364-22-056.26

KLJUČNE BESEDE: podpora tehnologija, delovna terapija, vključevanje, zdravje, dobro počutje

POVZETEK – Osebe z invalidnostjo se pogosto soočajo z omejitvami pri vključevanju v vsakodnevne dejavnosti. Psi pomočniki so pomembna podpora pri izboljšanju samostojnosti, varnosti in zdravja ter dobrega počutja. Namen raziskave je bil spoznati izkušnje oseb s psom pomočnikom pri vključevanju v za osebo z invalidnostjo pomembne dejavnosti (okupacije). Izvedena je bila kvalitativna opisna raziskava z devetimi poglobljenimi polstrukturiranimi intervjuji. Udeleženci so bili izbrani z namenskimi vzorčenjem. Posnети intervjuji so bili dobesedno prepisani in analizirani s kvalitativno vsebinsko analizo. Izkušnje oseb z invalidnostjo so bile povezane z lažjim vključevanjem v vsakodnevne dejavnosti, večjo samostojnostjo pri izvedbi njim pomembnih dejavnosti, večjo telesno aktivnostjo, občutkom socialne sprejetosti ter podporo duševnemu zdravju. Udeleženci so hkrati opisovali tudi izzive, povezane z neozaveščenostjo javnosti, omejitvami pri vključevanju v javno okolje, vedenjskimi težavami psa in finančnimi obremenitvami. Ugotovitve poudarjajo potrebo po večjem ozaveščanju javnosti in strokovni podpori lastnikom psov pomočnikov.

Original scientific article

UDC 636.7.045:364-22-056.26

KEYWORDS: assistive technology, occupational therapy, inclusion, health, well-being

ABSTRACT – People with disabilities often encounter limitations when participating in everyday activities. Assistance dogs have been shown to provide important support in enhancing independence, safety, health, and well-being. The purpose of this study was to explore the experiences of people with assistance dogs in engaging in daily activities (occupations). A qualitative descriptive study was conducted using nine in-depth semi-structured interviews. The participants were selected through purposive sampling. The recorded interviews were transcribed verbatim and analysed using qualitative content analysis. The results indicate that assistance dogs increased independence, facilitated the performance of activities important to people with disabilities, increased physical activity, reduced stigma, and improved owners' mental well-being. The challenges identified included low public awareness, rejection in public spaces, behavioural problems of the dog, and financial burdens. The findings highlight the need for increased public awareness and professional support for assistance dog owners.

1 Uvod

Okupacije predstavljajo vsakodnevne dejavnosti, ki imajo za posameznika osebni in družbenokulturni pomen ter podpirajo njegovo vključevanje v družbo (American Occupational Therapy Association (AOTA), 2020). Osebam z invalidnostjo telesne ali okoljske omejitve pogosto otežujejo vključevanje v vsakodnevne dejavnosti, socialno participacijo in izvajanje njim pomembnih okupacij (Tough idr., 2017). Delovni terapevti pri omogočanju vključevanja v okupacije uporabljajo različne oblike podporne tehnologije, med katere uvrščamo tudi psa pomočnika (Akyurek in Bumin, 2017; Lamontagne idr., 2020). Pes pomočnik lahko osebam z invalidnostjo pomaga

Prejeto/Received: 9. 1. 2026
Sprejeto/Accepted: 22. 5. 2026

Besedilo/Text © 2026 Avtor(ji)/The Author(s)
To delo je objavljeno pod licenco CC BY Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna.
/ This work is published under a CC BY Attribution 4.0 International license.
<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

pri izvajanju vsakodnevnih dejavnosti, mobilnosti, socialni participaciji in vključevanju v širše okolje. Delovni terapevti pomembno sodelujejo v procesu pridobitve psa pomočnika – ocenjujejo izvedbo aktivnosti in okupacij, svetujejo, pomagajo pri prilagoditvah ter spremljajo vključevanje osebe in psa v vsakdanje življenje (Čižman Štaba idr., 2019; Winkle idr., 2012). Podporna tehnologija, ki jo osebe z invalidnostjo uporabljajo za vključevanje v okupacije (Akyurek in Bumin, 2017; De Witte idr., 2018), vključuje tudi pse pomočnike (Lamontagne idr., 2020), kar pomembno prispeva k razvoju stroke (Chan idr., 2022).

Glede na pozitivne učinke psov na posameznika in njihovo sposobnost učenja so jih ljudje začeli uriti za različne naloge. Tako so se pojavili psi pomočniki (angl. assistance dogs), ki pozitivno vplivajo na človekovo blaginjo, saj zmanjšujejo negativne vplive bolezni, pomagajo pri premagovanju okoljskih ovir ter posamezniku olajšajo sodelovanje v vsakodnevnih dejavnostih. Povečujejo varnost, spodbujajo socialne interakcije ter izboljšujejo splošno počutje (Audrestch idr., 2015). Psi pomočniki omogočajo izvedbo vsakodnevnih opravil, povečujejo samostojnost v mobilnosti, navezovanju stikov, nadzoru okolja ter opravljajo naloge, kot sta pritisk na gumb za pomoč ali odpiranje vrat (Hubert idr., 2013; Rintala idr., 2008).

Definicija in terminologija psov pomočnikov se razlikujeta po svetu, tako kot tudi nudenje pomoči, predpisi šolanja, certifikati in registracija (Yamamoto, 2019). V tujini assistive dogs zajemajo pse vodnike, pse za gluhe, pse za prepoznavanje spremenjenih zdravstvenih stanj (avtizem, epilepsija, diabetes) ter pse za gibalno ovirane osebe. Pse pomočnike in pse vodnike uvrščamo med delovne pse (Crowe idr., 2014), ki imajo z lastnikom dovoljen vstop na javna mesta in sredstva javnega prevoza. V Sloveniji velja 13. člen Zakona o zaščiti živali (2021), ki določa, da ti psi ne potrebujejo nagobčnika, morajo pa biti na povodcu.

V Združenih državah Amerike je dostop oseb s psi pomočniki urejen z Americans with Disabilities Act (ADA), v Kanadi z Rights of People with Disabilities. V Sloveniji pa področje urejata Zakon o izenačevanju invalidov (ZIMI) in Pravilnik o psih pomočnikih (Uradni list RS, št. 5/18), ki natančno določa pogoje za pridobitev psa pomočnika ter delo izvedencev in izvajalcev šolanja. Pravilnik je v celoti stopil v veljavo 1. maja 2018, izdalo pa ga je Ministrstvo Republike Slovenije za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (MDDSZ) na podlagi 22.c do 22.g člena ZIMI (Uradni list RS, št. 94/10). MDDSZ krije vse stroške šolanja psa in priprave osebe z invalidnostjo na življenje s psom pomočnikom.

Za razliko od psov pomočnikov pa pse vodnike slepih (prisotni od leta 1982) financira Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije in so v Zakonu o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZ-VZZ) ter Pravilih OZZ opredeljeni kot medicinski pripomoček (Kačič, 2018). V tujini se za pse pomočnike pogosto uporablja termin service dogs, ki označuje pse, namenjene osebam z invalidnostjo za pomoč pri vsakodnevnih opravilih.

Primerjava z evropskimi podatki European Guide Dog Federation (EGDF, 2023) je pokazala, da je število izšolanih psov pomočnikov v državah EU zelo različno. Največ psov je bilo izšolanih v Veliki Britaniji (320), sledile so Nizozemska (217), Franci-

ja (84) in Švica (72). V Sloveniji je bil leta 2023 izšolan en pes, dva sta bila v procesu šolanja. Razlike so posledica širše opredelitve psa pomočnika v tujini, kjer vključujejo tudi pse za pomoč pri odkrivanju alergenov ali zaznavanju sprememb zdravstvenega stanja (diabetes, epilepsija), kar potrjujeta tudi Yamamoto in Hart (2019).

Ugotovitve nakazujejo potrebo po dopolnitvi pravilnika in razmisleku o razširitvi možnosti pridobitve psa pomočnika na osebe z različnimi zdravstvenimi težavami, ki vplivajo na izvedbo vsakodnevnih aktivnosti. Na URI Soča se strokovnjaki pogosto srečujejo z vprašanjem, zakaj je kandidatov malo. Med razlogi se kažejo nepoznavanje postopka, strah pred odgovornostjo ter finančno breme. Prav tako osebe z invalidnostjo pogosto niso seznanjene s številnimi možnostmi, ki jih prinaša življenje s psom pomočnikom, kar je bil tudi razlog za izvedbo raziskave v okviru diplomskega dela na Zdravstveni fakulteti.

Vsebinsko in način vložitve vloge določa 4. člen Pravilnika o psih pomočnikih (Uradni list RS, št. 5/18). Vloga se vloži na kateri koli upravni enoti ali elektronsko. Upravna enota (UE) pridobi izvedenska mnenja URI Soča in izvedenca z delovnega področja s psi, ki ocenijo psihofizično stanje invalidne osebe in njeno bivalno okolje. Ob pozitivni oceni UE izda vrednotnico za financiranje šolanja psa pomočnika, ki jo lahko oseba z invalidnostjo unovči v roku enega meseca pri izvajalcih, izbranih na javnem razpisu MDDSZ. Od leta 2018 do konca leta 2025 so prejeli 30 vlog; štiri so bile zavrnjene zaradi neprimernih bivalnih razmer ali pretežke telesne okvare. Povprečno so bili izšolani trije psi na leto, kar je manj od predvidenega.

Invalidnost v današnjem času predstavlja vse večji zdravstveni in socialni problem (Tough idr., 2017). Osebe z invalidnostjo imajo zaradi telesnih ali duševnih okvar ter neprilagojenega okolja omejeno ali onemogočeno polno vključevanje v družbo (Tough idr., 2017), pogosto pa naletijo na stigmo in okoljske ovire (Futeran idr., 2022; Mikołajczyk-Lerman in Potoczna, 2019). Posledično prihaja do socialne izolacije in izgube možnosti za sodelovanje v njim pomembnih okupacijah (Brea idr., 2012; Tough idr., 2017). Raziskave potrjujejo, da psi pomočniki ugodno vplivajo na telesno, duševno in socialno zdravje oseb z invalidnostjo, izboljšujejo kakovost življenja, samozavest, varnost, razpoloženje in socialno vključenost (Crowe idr., 2014; Hall idr., 2017; Rintala idr., 2008; Shoesmith idr., 2024; Yamamoto in Hart, 2019).

Pes pomočnik osebam z invalidnostjo omogoča ponovno izvajanje aktivnosti in okupacij ter ustvarjanje novih vzorcev njihove izvedbe (Winkle idr., 2011). S svojimi spretnostmi podpira vse, kar ljudje počnejo, da lahko skrbijo zase, uživajo življenje in prispevajo k družbi (Hubert idr., 2013; Winkle idr., 2011). Vpliva tudi na duševno zdravje, zmanjšuje depresijo, anksioznost, občutek osamljenosti ter olajša komunikacijo z drugimi (Futeran idr., 2022; Winkle idr., 2011).

Kljub naraščajočemu številu raziskav o psih pomočnikih v tujini je v slovenskem prostoru malo raziskav, ki bi raziskovale izkušnje oseb pri življenju s psom pomočnikom. Posebej primanjkuje kvalitativnih raziskav, ki bi omogočile globlji vpogled v vsakodnevne izkušnje oseb z invalidnostjo.

Namen raziskave je bil spoznati izkušnje oseb s psom pomočnikom pri vključevanju v vsakdanje okupacije in odgovoriti na raziskovalno vprašanje: Kakšne so izkušnje oseb, ki živijo s psom pomočnikom pri vključevanju v različne dejavnosti?

2 Metode

Izvedena je bila kvalitativna raziskava s pomočjo poglobljenih polstrukturiranih intervjujev (Chand, 2025). Udeleženci so sodelovali prostovoljno, vodilo za intervju so predstavljala ključna vprašanja, pripravljena na osnovi pregleda relevantne literature in usmerjena v raziskovanje izkušenj oseb z invalidnostjo pri življenju s psom pomočnikom ter njihovega vključevanja v vsakdanje dejavnosti (primer vprašanja: »Kako vaš pes pomočnik vpliva na vaše vsakodnevne aktivnosti?«). Intervjuji so bili izvedeni konec leta 2023, sedem v živo in dva preko spletne platforme Zoom, trajali so od 45 do 90 minut.

Po odobritvi Komisije za medicinsko etiko Slovenije (0120-3/2024/3) so bila pri raziskovanju upoštevana etična načela Kodeksa etike delovnih terapevtov Slovenije (Zbornica delovnih terapevtov Slovenije, 2018). Kriteriji za vključitev v raziskavo so bili: polnoletnost, lastništvo psa pomočnika najmanj eno leto ter sposobnost sodelovanja v intervjuju in deljenja izkušenj, povezanih z življenjem s psom pomočnikom. Udeleženci so pred izvedbo prejeli pojasnilo, podpisali izjavo o sodelovanju in imeli možnost postaviti dodatna vprašanja (Busetto idr., 2020). Posnetki intervjujev so omogočali dobresedne prepise, pri čemer vsebina ni bila spreminjana (Kordeš in Smrdu, 2015; Mesec, 1998). Analiza je temeljila na kvalitativni vsebinski analizi: kodiranju, oblikovanju podkategorij in kategorij (Lyhne in Bjerrum, 2025; Mesec, 1998).

V raziskavi je sodelovalo 9 oseb, starih od 24 do 68 let z diagnozami mišična distrofija, cerebralna paraliza, spinalna mišična atrofija, Friedrichova ataksija, tetraplegija. Izbrani so bili z namenskim vzorčenjem v sodelovanju z zvezo paraplegikov Slovenije, Združenjem multiple skleroze Slovenije in Društvom distrofikov Slovenije, kar je omogočilo detektiranje posameznikov z izkušnjami, vezano na raziskovalno vprašanje (Palinkas idr., 2015). Zaradi varovanja osebnih podatkov so udeleženci anonimizirani kot INT 1–INT 9.

3 Rezultati

Z vsebinsko analizo so bile oblikovane štiri kategorije: izkušnje prilagajanja v prvem letu sobivanja s psom pomočnikom, težave v prvem letu lastništva, dolgoročne izkušnje sobivanja s psom pomočnikom in dolgoročne negativne izkušnje sobivanja s psom pomočnikom. Kategorije sestavlja 14 podkategorij s pripadajočimi kodami, prikazano v tabeli 1.

Tabela 1*Kodirna shema/Coding scheme*

<i>Kategorije</i>	<i>Podkategorije</i>	<i>Kode</i>
Izkušnje prilagajanja v prvem letu sobivanja s psom pomočnikom	Vsakdanje delovanje	Oblačenje Jutranje vstajanje in presedanje Toaleta Večerna rutina Pranje perila Nakupovanje Hitrejša izvedba
	Telesna aktivnost	Bolj aktiven Več sprehodov Težave s stigmo
	Samostojnost	Pomoč pri vstajanju ob padcu Občutek varnosti Samostojno opravljanje dela/ izobraževanja Pomoč pri pobiranju stvari
	Socialna vključenost	Vključevanje v širše okolje Občutek varnosti Samozavest
Težave v prvem letu lastništva	Težave pri vključevanju s psom v javno okolje	Ne sprejemanje psa Žaničevanje Nevednost javnosti o vlogi psa pomočnika Težave pri vstopu v javne ustanove
	Omejena aktivnost intervjuvank	Stres Pes kot breme drugim Omejitve prostora aktivnosti
	Težavno vedenje psa	Težave pri poslušnosti Izsiljevanje psa
Dolgoročne izkušnje sobivanja s psom pomočnikom	Duševno zdravje	Zmanjšanje stopnje depresije, anksioznosti, osamljenosti Motiviranost
	Aktivno življenje	Redna fizična aktivnost Premor Trening psa
	Socialna vključenost	Ni sprememb Preprostejše vključevanje Pozitiven odziv družbe
	Sprememba življenja	Pomembnost psa v življenju Ustaljen urnik Potrpežljivost
Dolgoročne negativne izkušnje sobivanja s psom pomočnikom	Pomanjkljivo ozaveščena javnost	Dotikanje psa Nespoštovanje bližine Omejen dostop v javno okolje Vloga DT pri ozaveščanju
	Nesprejemljivo vedenje psa	Vlečenje Lajanje Neposlušnost Iskanje pomoči
	Finančno breme	Veterinarska obravnava Nakup hrane Nakup pasje opreme, prehrane

V nadaljevanju so predstavljeni ključni vsebinski poudarki posameznih kategorij, podprti s citati udeležencev. Vsi citati so zapisani v ženski slovnični obliki zaradi dodatne zaščite identitete udeležencev v raziskavi.

3.1 Izkušnje prilagajanja v prvem letu sobivanja s psom pomočnikom

Udeleženke so opisale, da pes pomočnik pomembno prispeva k izvajanju osnovnih in širših dnevnih aktivnosti, kot so oblačenje, toaleta, pranje perila in nakupovanje. Poudarile so, da jim omogoča večji občutek varnosti, prihranek časa in energije ter ponovno samostojnost med izvedbo aktivnosti. »Moj dan je zjutraj vsak enak ... mi pomaga, da se posedem na voziček ... in če asistentka zamudi, jaz lahko obavam neke stvari.« (INT. 5) Izpostavljeno je bilo tudi: »Kmalu po tem, k sm ga dobila, sem spet začutila željo po tem, da grem u trgovino ... to me je osrečevalo.« (INT. 3) Intervjuvanka je opisala pomoč pri gospodinjstkih opravilih: »Pomaga mi dat cunje u stroj in potem v sušilca.« (INT. 9) Intervjuvanke so poudarile tudi hitrejšo izvajanje aktivnosti. »Določene stvari, od kar jo imam, naredim hitreje.« (INT. 2)

Psi pomočniki so motivirali udeleženke k rednim izhodom in bolj aktivnemu življenjskemu slogu »Zdaj gremo veliko v naravo ... prisiljena sem, ampak v dobro prisiljena.« (INT. 1) »... počutila sem se kot druga oseba, že zaradi manj stigme.« (INT. 6) »... imam veliko bolj aktiven prosti čas ... tudi če kdaj nisem pri volji.« (INT. 8) »Dokler je nisem imela, nism šla ven ... z njo sem morala pa hoditi.« (INT. 7) S pomočjo psov pomočnikov se je zmanjšala tudi stigma. »Ko sem prvič prišla z njim v javnost, je to izginilo.« (INT. 8) »Psička je razbila tisto zadržanost ljudi do oseb na vozičku.« (INT. 9)

Povečala se je samostojnost pri delu in vsakodnevnih aktivnostih. »Če mi kaj pade na tla, ona meni to pobere in jaz lahko delam naprej.« (INT. 4) »Če sem jaz padla iz vozička ... brez njega bi tam ležala.« (INT. 5)

3.2 Težave v prvem letu lastništva

Kljub koristim so se pojavile težave z vključevanjem v okolje, omejitvami v aktivnostih in z vedenjem psa. Pogosti so bili zavrnitve vstopa, zahteve po nagobčniku in nepoznavanje pravic. »... varnostnik me je opozoril, da pes ne sme biti v trgovini ...« (INT. 3) »So klical na LPP, če je normalno, da se pes s trolo vozi.« (INT. 4) »Pes vodnik za slepe lahko, pes pomočnik pa ne sme it v galerijo.« (INT. 5)

Stres je povzročalo iskanje ravnotežja med lastnimi obveznostmi in skrbjo za psa. »Skrb za psa le ni mačji kašelj ... s počitnic smo se vrnili prej.« (INT. 6) »Na začetku sem ga vedno vozila sabo, npr. fitness, posledično sva bila oba vidno pod stresom, ker noben ni vedel, kako se bo odvijalo ...« (INT. 8) »Na koncertih je začel lajati, zato zdaj hodiva le na odprte prireditve.« (INT. 3)

Pojavljale so se vedenjske težave (pobiranje predmetov, lajanje, vlečenje). »... kljub šolanju je vse pobrala s tal ...« (INT. 2) »Model je močen in ful fizičen pes, zato me je tud že potegnil u blato, ker je stekel za enim psom ...« (INT. 5)

3.3 Dolgoročne izkušnje sobivanja s psom pomočnikom

Večletno sobivanje s psom je pozitivno vplivalo na duševno zdravje, aktivnost, socialno vključenost in splošno kakovost življenja. Udeleženke so poročale o manj osamljenosti, boljši samopodobi in manj depresivnih epizodah. »Jaz sem zanjo popolna, edinstvena.« (INT. 2) »... dvigne me, ko sem malo bolj na tleh ...« (INT. 7) »... od kar jo imam, je življenje manj depresivno ... manj stresa ...« (INT. 4) »Dala mi je ful motivacije, da ustanem zjutri.« (INT. 7) »Bil je tle zame in me je uzdignu nazaj, k sm bla na najglobjem dnu.« (INT. 5)

Udeleženke so postale bolj aktivne in ohranjale so rutino rednih sprehodov in treningov. »... dež ali pa slabo vreme me ne ustavi.« (INT. 7) »Midve greve ven večkrat na dan.« (INT. 3) »Prej sm naredila manj kot 1000 kilometrov na leto, zdaj več kot 2000.« (INT. 7) »... ko greva na sprehod, na koncu obvezno narediva še trening ...« (INT. 5)

Pes pomočnik olajša socialne stike in zmanjša zadržanost ljudi. »Pes je ... "en ice breaker" ...« (INT. 7) »Zaradi nje več ljudi pristopi do nas.« (INT. 4) »... ko pa imaš ti psičko ... imaš odprta vrata, komunikacija steče lažje.« (INT. 9)

Pes je prinesel rutino, podporo in občutek smisla. »... moje življenje je boljše ... S svojo pomočjo mi je pokazala novo življenje.« (INT. 6) »... dajal mi je občutek, da nisem sama.« (INT. 3) »Navadla me je rutine.« (INT. 1) »Naučil me je potrpljenja.« (INT. 8)

3.4 Dolgoročne negativne izkušnje sobivanja s psom pomočnikom

Življenje s psom pomočnikom lahko povzroči težave z nizko ozaveščenostjo javnosti, vedenjskimi izzivi psa in finančnimi obremenitvami. Javnost še vedno pogosto ne pozna pravic psov pomočnikov. »... po večini so še vedno nepodučeni ...« (INT. 6) »... to ni v zakonu, da gre pes lahko s tabo vse povsod ...« (INT. 5)

Stalni stroški hrane, zavarovanja in pregledi pri veterinarju ter izredni izdatki ob boleznih so visoki. »Hitro lahko pride do finančne stiske ...« (INT. 7) »... kemoterapije, operacija ... so kar bili stroški.« (INT. 4)

4 Razprava

Namen raziskave je bil raziskati izkušnje oseb z invalidnostjo pri življenju s psom pomočnikom ter njihovo vključevanje v dejavnosti vsakdanjega življenja. Rezultati so pokazali, da so udeleženci pomembno izpostavljali fizično podporo psa pomočnika, med drugim odpiranje vrat, pobiranje predmetov, oporo pri presedanju in pomoč ob padcu. Opažali so tudi večjo telesno aktivnost ter pogostejše izvajanje dejavnosti, povezanih z vsakdanjimi opravili, delom in izobraževanjem. Takšne ugotovitve so skladne z raziskavami Herlache-Pretzer idr. (2017) in Lundqvist idr. (2020), ki opisujejo ponovno vključevanje v osnovne ter širše dnevne aktivnosti, pri katerih pes pomočnik nadomešča pomoč druge osebe.

Udeleženci so pogosto opisovali, da so zaradi psa pomočnika razvili redno rutino sprehodov in bolj aktivno preživljanje prostega časa, kar so podobno ugotovili tudi Hall idr. (2017) ter Rodriguez idr. (2020). Pomemben poudarek je bil tudi na duševnem zdravju – pes je bil opisan kot stabilen spremljevalec, vir motivacije in občutek opore. Ugotovitve so skladne z raziskavami, ki navajajo, da prisotnost psa pomočnika zmanjšuje osamljenost, dviguje samopodobo ter podpira občutek povezanosti (Herlache-Pretzer idr., 2017; Isaacson in Hellman, 2023; Rodriguez idr., 2020).

Rezultati raziskave potrjujejo, da pes pomočnik okrepi občutek samostojnosti in varnosti udeležencev, zato ti manj potrebujejo pomoč osebnih asistentov ali družinskih članov. To je v skladu z ugotovitvami Hall idr. (2017), Gravrok idr. (2020) ter Crowe idr. (2017; 2018), ki navajajo, da lastniki pogosteje in z manj zadržanosti vstopajo v različna okolja, lažje navezujejo socialne stike in se počutijo bolj vključeni v družbo. Udeleženci so v raziskavi izpostavljali predvsem ponovno izvajanje njim pomembnih dejavnosti ter občutek, da imajo zaradi psa pomočnika nad njimi ponovni nadzor. Podobno poročajo tudi Rintala in sodelavci, ki opisujejo izvajanje vsakodnevnih aktivnosti, kot so prinašanje predmetov, pobiranje stvari in odpiranje vrat, v domačem in širšem okolju (Herlache-Pretzer idr., 2017).

Udeleženci so poudarjali, da je bila izvedba dejavnosti zaradi psa pomočnika fizično manj zahtevna, saj jim ni bilo treba nevarno segati k tlom ali do višjih polic. Pes pomočnik je na ustrezno povelje izvedel nalogo (poberi, prinesi, odpri), kar je omogočilo energetsko varčnejšo izvedbo, manjšo utrudljivost ter večjo vzdržljivost. Takšen način izvedbe je omogočil, da je obdržal nadzor nad aktivnostjo in sam odločal, kdaj bo vključil psa in kdaj ne. To je v skladu z razumevanjem samostojnosti kot delovanja po lastni presoji brez spodbude drugega (Fran, n.d.).

Tako kot v raziskavi Yamamoto in Hart (2019) smo tudi v naši raziskavi ugotovili, da sta poleg fizične varnosti pomembna občutek psihične varnosti in zmanjšanje strahu pred vključevanjem v širše okolje. Psi pomočniki so naučeni spremljati osebe z invalidnostjo, ki uporabljajo medicinske pripomočke, in nuditi oporo ali klic na pomoč pri padcu ali spremembi zdravstvenega stanja, kar krepi občutke zanesljivosti in pripravljenosti na nepredvidene situacije.

Pogost razlog za ne vključevanje v širše okolje je stigmatizacija. Lindsay in Thiagarajah (2020) ugotavljata, da psi pomočniki lastnikom omogočajo sprejemanje sebe ter zmanjšujejo občutke samostigmatizacije. Udeleženci v naši raziskavi so opisovali več pozitivnih interakcij z ljudmi ter več občutkov sprejetosti, kar je bilo manj izrazito, ko so se v okolje vključevali brez psa pomočnika. Tovrstne izkušnje so skladne z ugotovitvami Rodriguez idr. (2020) in Herlache-Pretzer idr. (2017), ki navajajo zmanjšanje depresivnih obdobij, manj stresa ter večjo motiviranost pri izvajanju vsakodnevnih aktivnosti.

Pozitiven vidik so udeleženci povezovali tudi s telesnim zdravjem. Zaradi potreb psa so se pogosteje gibali, kar je skladno z ugotovitvami Hall idr. (2017), ki navajajo, da lastniki psov pomočnikov v prostem času preživijo več časa v gibanju. Poleg sprehodov pa so udeleženci poročali o številnih načrtovanih in nenačrtovanih oblikah gibanja, kot so nega psa, priprava hrane, nakupovanje opreme, igra ter spontani dotiki.

Po Rodriguez idr. (2020) je splošno počutje močno povezano s količino in kakovostjo gibanja, kar se je odražalo tudi v naših ugotovitvah.

Kljub številnim pozitivnim vidikom pa so udeleženci poročali tudi o negativnih izkušnjah. Lundqvist idr. (2020) izpostavljajo slabo ozaveščenost javnosti, kar potrjujejo tudi naši pridobljeni podatki – mnogi ljudje psa pomočnika obravnavajo kot hišnega ljubljencega, ga želijo božati in ne poznajo pravil obnašanja do psa pomočnika. Rodriguez idr. (2020) ter Pugh idr. (2024) opisujejo podobne situacije zavračanja v javnih prostorih in nejasnosti zakonodaje, kar so udeleženci zaznali tudi v Sloveniji. Udeleženci so opisovali tudi težave z vedenjem psa ter situacije, ko psa niso mogli vzeti s seboj ali mu niso mogli zagotoviti dovolj gibanja, kar je v skladu z ugotovitvami Assistance Dogs International (n.d.) in Herlache-Pretzer idr. (2017).

Finančno breme (hrana, oprema, veterinarski pregledi) je predstavljalo dodaten izziv, tako kot navajajo Lundqvist idr. (2020). Pri reševanju težav so se udeleženci pogosto obračali na vaditelje in strokovnjake, kar je skladno z ugotovitvami, da je takšna podpora ključna pri preprečevanju zapletov (Herlache-Pretzer idr., 2017; Lundqvist idr., 2020).

Raziskava ima več prednosti. Temelji na neposrednih opisih izkušenj lastnikov psov pomočnikov, vnaprejšnji dogovor o času in kraju intervjuja pa je omogočil poglobljene odgovore. Rezultati osvetljujejo pomen vloge delovnih terapevtov pri informiranju in pripravi uporabnikov. Kot omejitev raziskave je opredeljena omejena količina relevantne literature, ki je predstavljala izhodišče za oblikovanje vodilnih vprašanj.

Rezultati pomembno dopolnjujejo razumevanje življenja osebe z invalidnostjo s psom pomočnikom v slovenskem kontekstu. V prihodnje bi bilo smiselno razširiti vzorec, raziskati pričakovanja prihodnjih lastnikov ter vključiti tudi vidik delovnih terapevtov (prisotnost delovnih terapevtov pri spremljanju in prilagajanju procesa učenja skozi celotno obdobje do pridobitve psa pomočnika).

Ugotovitve raziskave so pokazale tako pozitivne kot negativne izkušnje življenja s psom pomočnikom. Negativne so bile manj pogoste in so se nanašale predvsem na utrujenost zaradi skrbi za psa ter težave pri vključevanju v javnost zaradi nepoznavanja zakonodaje ali neprimerne pristopa ljudi. To poudarja potrebo po dodatnem ozaveščanju javnosti o pravih ravnanjih s psi pomočniki.

Psi pomočniki z izvajanjem namenskih povelj omogočajo osebam z invalidnostjo višjo stopnjo samostojnosti, varnosti in ponovne vključenosti v vsakodnevne dejavnosti. Poleg fizične podpore pa prinašajo pomembne koristi tudi na področju duševnega in telesnega zdravja ter vključevanja v družbo.

Raziskava predstavlja enega prvih kvalitativnih vpogledov v izkušnje oseb s psom pomočnikom v slovenskem prostoru. Ugotovitve prispevajo k boljšemu razumevanju dnevne rutine oseb z invalidnostjo ter pomena psa pomočnika kot oblike podporne tehnologije.

5 Zaključek

Osebe z invalidnostjo, ki imajo psa pomočnika, so poročale o številnih izkušnjah, povezanih z izvajanjem vsakodnevnih dejavnosti v domačem in širšem okolju. Lastništvo psa je pri udeležencih privedlo do pojava novih dejavnosti, ki so zajemale prosti čas, delo in izobraževanje. Poudarili so večjo vključenost v okolje, družabnost in motivacijo za sodelovanje v skupnosti. Nekateri so ponovno začeli izvajati dejavnosti, ki so jih pred prejetjem psa opustili. Poleg tega so opisovali večjo varnost in samostojnost pri opravilih, saj pogosto niso več potrebovali prisotnosti osebnega asistenta ali družinskega člana. To je prispevalo k občutku večje samostojnosti, ohranjanja samopodobe in več telesne aktivnosti.

Ugotovitve raziskave prinašajo pomembne informacije za strokovnjake, kot so delovni terapevti, socialni delavci, psihologi in drugi zdravstveni delavci, ki sodelujejo z osebami z invalidnostjo. Pridobljeni podatki o izkušnjah lastnikov psov pomočnikov omogočajo boljše razumevanje postopka pridobitve psa ter življenja z njim, kar je lahko koristno pri pripravi prihodnjih uporabnikov.

Špela Mihevc, Nataša Ogrin Jurjevič, Simona Urbiha

Assistance Dogs as Support for Independence, Health, and Social Participation of Persons with Disabilities

People are inherently occupational beings who engage in a wide range of activities and occupations throughout their daily lives. Occupations are activities that hold personal and sociocultural meaning for individuals and contribute to their identity, health, and well-being. In contemporary society, animals – particularly dogs – have increasingly become part of everyday life, moving from outdoor environments into shared living spaces with humans. This close coexistence has been shown to contribute positively to both physical and mental health, as animals are continuously present and provide emotional, motivational, and functional support.

Due to their learning abilities and positive influence on human well-being, dogs have been systematically trained to perform specific tasks that support people with disabilities. Assistance dogs are a form of assistive technology that helps mitigate the negative effects of illness or disability, overcome environmental barriers, and facilitate engagement in daily occupations. Their presence has been associated with increased safety, enhanced independence, encouragement of social interaction, and improved overall well-being. Assistance dogs are trained to perform tasks such as retrieving objects, opening doors, pressing emergency buttons, supporting transfers, and assisting in situations involving falls or medical emergencies.

The definition and categorisation of assistance dogs vary internationally, as do training standards, certification systems, and legal frameworks governing their use.

In Slovenia, assistance dogs are legally recognised and regulated through national legislation, which defines eligibility criteria, training requirements, and access rights to public spaces. Since the full implementation of the relevant regulation in 2018, the Ministry of Labour, Family, Social Affairs and Equal Opportunities has covered the costs associated with the training of assistance dogs for eligible individuals. Despite this legal framework, the number of trained assistance dogs in Slovenia remains relatively low compared to other European countries.

Disability represents a growing public health and social challenge. Individuals with disabilities often face physical, social, and environmental barriers that limit their full participation in society. These barriers frequently result in social isolation, restricted engagement in meaningful occupations, and reduced quality of life. Existing research consistently demonstrates that assistance dogs have a positive impact on the physical, mental, and social health of people with disabilities, contributing to improved independence, self-confidence, safety, and social inclusion.

Occupational therapists play an important role in the process of acquiring and integrating an assistance dog into daily life. Their responsibilities include assessing occupational performance, advising on environmental adaptations, supporting skill development, and monitoring the long-term integration of the dog – handler partnership. Assistance dogs are increasingly recognised within occupational therapy as a form of assistive technology that supports participation in meaningful occupations and contributes to the advancement of professional practice.

The aim of this study was to explore the experiences of people living with an assistance dog in relation to their engagement in everyday occupations. Using the qualitative content analysis of semi-structured interviews, the study sought to answer the research question: What are the experiences of people who live with an assistance dog when engaging in various daily activities?

A qualitative descriptive research design was employed. Data were collected through nine in-depth semi-structured interviews conducted at the end of 2023. Seven interviews were carried out face-to-face, while two were conducted via an online platform. The participants were recruited using purposive sampling in cooperation with the national disability organisations, ensuring the inclusion of individuals with a relevant lived experience. Ethical approval was obtained, and all participants provided informed consent prior to their participation. The interviews were audio-recorded, transcribed verbatim, and analysed using the qualitative content analysis, including coding, development of subcategories, and formation of overarching categories.

The study included nine participants, aged between 24 and 68 years. To protect anonymity, the participants were coded as INT 1-INT 9, and all interview excerpts were presented in the feminine grammatical form.

The analysis resulted in four main categories: (1) positive experiences during the first year of assistance dog ownership, (2) challenges during the first year, (3) long-term positive experiences, and (4) long-term negative experiences.

During the first year of ownership, the participants reported significant improvements in daily functioning, increased independence, higher levels of physical activity, and a greater social participation. Assistance dogs facilitated both basic and instrumental activities of daily living, reduced physical strain, and saved time and energy. The participants emphasised that the dog enabled them to manage tasks independently, even when personal assistants were unavailable. Regular outings and walks increased physical activity and reduced feelings of stigma in public spaces. The participants also described an increased confidence and a reduced fear of negative social reactions. The challenges during the initial period included limited public awareness of assistance dog rights, frequent denial of access to public spaces, demands for muzzles, and misunderstandings by staff and the general public. The participants also reported stress related to the balancing of their personal responsibilities with the care of the dog, particularly during travel or leisure activities. Behavioural challenges of the dogs, such as barking or picking up objects, were also noted despite formal training.

Long-term experiences revealed substantial benefits for mental health, social inclusion, and overall quality of life. The participants described reduced loneliness, fewer depression symptoms, increased self-esteem, and a stronger sense of purpose. The dog was perceived as a constant companion, source of emotional support, and motivation. Regular routines involving walking and training were maintained over time, contributing to a sustained physical activity. Assistance dogs also facilitated social interaction by acting as a social catalyst, making communication with others easier and more spontaneous.

Long-term negative experiences primarily involved ongoing public unawareness, occasional behavioural issues, and financial burdens. The participants highlighted the high costs associated with food, equipment, insurance, and veterinary care, particularly in cases of illness. Despite these challenges, negative experiences were reported less frequently than positive ones.

The findings align with international research demonstrating that assistance dogs support independence, safety, and participation while also enhancing psychosocial well-being. The study confirms that assistance dogs enable energy-efficient task performance, reduce reliance on personal assistance, and support self-determined engagement in occupations. Beyond physical assistance, the dogs contribute to psychological security and reduce fear associated with participation in broader environments.

Despite their benefits, the study highlights persistent systemic challenges, particularly insufficient public awareness and unclear implementation of legal rights. These findings underscore the need for targeted public education, improved professional support, and ongoing involvement of occupational therapists throughout the assistance dog acquisition and integration process.

This study represents the first qualitative investigation in Slovenia focusing directly on the role of assistance dogs in everyday occupational engagement. Although limited by a small sample size and the exploratory nature of qualitative research, the findings provide a valuable insight into the lived experiences and offer a foundation

for future research. Expanding the sample, including prospective users and professionals, and examining long-term outcomes are recommended.

In conclusion, assistance dogs play a crucial role in enabling people with disabilities to re-engage in meaningful daily activities, enhance independence, and improve physical, mental, and social well-being. While challenges remain, particularly regarding public awareness and financial burden, assistance dogs represent a powerful and multifaceted form of support that significantly contributes to occupational participation and quality of life.

Izjava o dostopnosti raziskovalnih podatkov

Članek temelji na raziskovalnih podatkih, ki se hranijo v arhivu avtorja in niso javno dostopni; dostopni so pri avtorju na podlagi utemeljene prošnje.

LITERATURA

1. Akyurek, G. in Bumin, G. (2017). Community Participation in People with Disabilities. Occupational Therapy – Occupation Focused Holistic Practice in Rehabilitation. <https://doi.org/10.5772/intechopen.68470>
2. American occupational therapy association (2020). Occupational therapy practice framework: domain and process (4th izd.). American Journal of Occupational Therapy. 74(2), 1–34. <https://dx.doi.org/10.5014/ajot.2020.74S2001>
3. Assistance Dogs International. (b. d.). Types of Assistance Dogs. <https://assistedogsinternational.org/#glossary>
4. Audrestch, H. M., Whelan, C. T., Grice, D., Asher, L., England, G. C. W. in Freeman, S. L. (2015). Recognizing the value of assistance dogs in society. Disability and Health Journal, 8(4), 469–474. <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2015.07.001>
5. Brea, M., Creek, J., Meyer, S., Stadler-Grillmaier, J., Pitteljon, H. in Faias, J. (2012). Understanding the European conceptual framework for occupational therapy: for what it is worth. World Federation of Occupational Therapists Bulletin, 65(1), 12–19. <https://doi.org/10.1179/otb.2012.65.1.004>
6. Busetto, L., Wick, W. in Gumbinger, C. (2020). How to use and assess qualitative research methods. Neurological Research and Practice, 2, 14. <https://doi.org/10.1186/s42466-020-00059-z>
7. Chan, K. W., Young, J., Williams, L. J. in Nottle, C. (2022). Assistance dogs in occupational therapy practice: A survey of Australian occupational therapists' experiences and recommendations. Australian Occupational Therapy Journal, 69(2), 129–139. <https://doi.org/10.1111/1440-1630.12775>
8. Chand, S. P. (2025). Methods of Data Collection in Qualitative Research: Interviews, Focus Groups, Observations, and Document Analysis. Advances in Educational Research and Evaluation, 6(1), 303–317. <https://doi.org/10.25082/AERE.2025.01.001>
9. Cizman Staba, U., Suc, L., Klun, T. in Ogrin Jurjevic, N. (2019). Pomen psihološke in delovno-terapevtske ocene za pridobitev psa; The importance of psychological and occupational – therapy assessment for acquiring an assistance dog. Univerzitetni rehabilitacijski inštitut RS - Soča, 18 (1), 83–87. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-MEYB5BPV>
10. Crowe, T. K., Nguyen, M. T., Tryon, B. G., Barger, S. in Sánchez, V. (2018). How service dogs enhance veterans' occupational performance in the home: A qualitative perspective. The Open Journal of Occupational Therapy, 6(3). <https://doi.org/10.15453/2168-6408.1468>
11. Crowe, T. K., Perea-Burns, S., Sedillo, J. S., Hendrix, I. C., Winkle, M. in Deitz, J. (2014). Effects of partnerships between people with mobility challenges and service dogs. American Journal of Occupational Therapy, 68(2), 194–202. <https://doi.org/10.5014/ajot.2014.009324>

12. Crowe, T. K., Sánchez, V., Howard, A., Western, B. in Barger, S. (2017). Veterans transitioning from isolation to integration: a look at veteran/service dog partnerships. *Disability and Rehabilitation*, 40(24), 2953–2961. <https://doi.org/10.1080/09638288.2017.1363301>
13. De Witte, L., Steel, E., Gupta, S., Ramos, V. D. in Roentgen, U. (2018). Assistive technology provision: towards an international framework for assuring availability and accessibility of affordable high-quality assistive technology. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 13(5), 467–472. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/17483107.2018.1470264?needAccess=true>
14. European Guide Dog Federation. (2023). 2023 survey on assistance dogs in Europe. European Guide Dog Federation. <https://www.egdfed.org/media/1138/european-guide-dog-federation-2023-survey.pdf>
15. Fran: Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU (b. d.). ZRC SAZU. <https://fran.si/>
16. Futeran, N., Mackenzie, L., Wilkes-Gillan, S. in Dickson, C. (2022). Understanding the participation outcomes for persons with disability when partnered with assistance dogs: A scoping review. *Australian Occupational Therapy Journal*, 69(4), 475–492. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1440-1630.12801>
17. Gravrok, J., Howell, T., Bendrups, D. in Bennett, P. (2020). Thriving through relationships: assistance dogs' and companion dogs' perceived ability to contribute to thriving in individuals with and without a disability. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 15(1), 45–53. <https://doi.org/10.1080/17483107.2018.1513574>
18. Hall, S. S., MacMichael, J., Turner, A. in Mills, D. S. (2017). A survey of the impact of owning a service dog on quality of life for individuals with physical and hearing disability: A pilot study. *Health and Quality of Life Outcomes*, 15(1). <https://doi.org/10.1186/s12955-017-0640-x>
19. Herlache-Pretzer, E., Winkle, M. Y., Csatari, R., Kolanowski, A., Londry, A. in Dawson, R. (2017). The impact of service dogs on engagement in occupation among females with mobility impairments: A qualitative descriptive study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(6). <https://doi.org/10.3390/ijerph14060649>
20. Hubert, G., Tousignant, M., Routhier, F., Corriveau, H. in Champagne, N. (2013). Effect of service dogs on manual wheelchair users with spinal cord injury: A pilot study. *Journal of Rehabilitation Research and Development*, 50(3), 341–350. <https://doi.org/10.1682/JRRD.2011.07.0124>
21. Isaacson, M. in Hellman, C. (2023). Examining the use of assistance dogs to enhance participation in everyday occupations for people with mobility challenges. *British Journal of Occupational Therapy*, 86(12), 822–829. <https://web-p-ebscohost-com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=11&sid=f2b9cae2-bfd8-4aec-9a67-c48c4bd5ec25%40redis>
22. Kačič, M. (2018). Pes vodnik za slepe ljudi. *Rikoss*, 17, 22–30.
23. Kordeš, U. in Smrdu, M. (2015). Osnove kvalitativnega raziskovanja. Založba Univerze na Primorskem. <https://www.hippocampus.si/ISBN/978-961-6963-98-5.pdf>
24. Lamontagne, M. E., Djossa Adoun, M. A. S., Blanchette, A. K., Champagne, C., Johnson, M. P., Vincent, C. in Routhier, F. (2020). Facilitators and barriers to the use of service dogs: an exploratory study using the Theoretical Domains Framework. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 15(5), 537–544. DOI: 10.1080/17483107.2019.1594406
25. Lundqvist, M., Levin, L. Å., Alwin, J. in Nedlund, A. C. (2020). To live with a wagging tailed assistant – Service and hearing dog ownership from the perspective of Swedish owners. *Health and Social Care in the Community*, 29(4), 935–946. <https://doi.org/10.1111/hsc.13128>
26. Lyhne, S. in Bjerrum, L. (2025). Qualitative content analysis–Framing the analytical process. *Quality & Quantity*, 59, 5329–5349. <https://doi.org/10.1007/s11135-025-02220-9>
27. Mesec, B (1998). Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu. Visoka šola za socialno delo. Narodna in univerzitetna knjižnica.
28. Mikołajczyk-Lerman, G. in Potoczna, M. (2019). Enhancing Autonomy through the Occupational Engagement of Adults with Intellectual Disabilities: Supported Employment Model Applied by the Polish Association for Persons with Intellectual Disabilities (Branch in Zgierz). *Przegląd Socjologii Jakosciowej*, 15(4), 184–203. <https://doi.org/10.18778/1733-8069.15.4.09>

29. Palinkas, L. A., Horwitz, S. M., Green, C. A., Wisdom, J. P., Duan, N., Hoagwood, K., Angeles, L. in Northwest, K. P. (2015). Purposeful sampling for qualitative data collection and analysis in mixed method implementation research. *Adm Policy Ment Health*, 42(5), 533–544. <https://doi.org/10.1007/s10488-013-0528-y>
30. Pravilnik o psih pomočnikih. (2018). Uradni list RS, št. 5/18. <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2018-01-0170/pravilnik-o-psih-pomocnikih>
31. Pugh, C., Nottle, C. in Young, J. (2024). The effects of assistance dogs on social acknowledgements and engagement of people with visible disabilities – A case study. *Human-Animal Interactions*, February, 1–10. <https://doi.org/10.1079/hai.2024.0006>
32. Rintala, D. H., Matamoros, R. in Seitz, L. L. (2008). Effects of assistance dogs on persons with mobility or hearing impairments: A pilot study. *Journal of Rehabilitation Research and Development*, 45(4), 489–504. <https://doi.org/10.1682/JRRD.2007.06.0094>
33. Rodriguez, K. E., Bibbo, J., Verdon, S. in O’Haire, M. E. (2020). Mobility and medical service dogs: a qualitative analysis of expectations and experiences. *Disability and Rehabilitation: Assistive Technology*, 15(5), 499–509. <https://doi.org/10.1080/17483107.2019.1587015>
34. Shoesmith, E., Gibsons, S., Bracher, E., Smolkovič, I., Jennings, K., Viles, L., Easton, K. in Ratschen, E. (2024). The impact of living with assistance dog placements on quality of life in children and adults with autism spectrum disorder or a physical disability: A longitudinal service evaluation. *Human-Animal Interactions*, 12(1), 1–13. <https://doi.org/10.1079/hai.2024.0014>
35. Tough, H., Siegrist, J. in Fekete, C. (2017). Social relationships, mental health and wellbeing in physical disability: A systematic review. *BMC Public Health*, 17(1), 1–18. <https://doi.org/10.1186/s12889-017-4308-6>
36. Winkle, M., Crowe, T. K. in Hendrix, I. (2012). Service dogs and people with physical disabilities partnerships: A systematic review. *Occupational Therapy International*, 19(1), 54–66. <https://doi.org/10.1002/oti.323>
37. Yamamoto, M. in Hart, L. A. (2019). Living with assistance dogs and other animals: their therapeutic roles and psychosocial health effects. *Handbook on Animal-Assisted Therapy*, 1–15. https://www.researchgate.net/publication/335736592_Living_with_assistance_dogs_and_other_animals_their_therapeutic_roles_and_psychosocial_health_effects#:~:text=https%3A%2Fdoi.org%2F10.1007%2F978-94-007-5827-7_1
38. Zakon o izenačevanju možnosti invalidov (ZIMI). (2018). Zbornica delovnih terapevtov Slovenije (2018). Uradni list RS, št. 94/10, 50/14 in 32/17. <https://doi.org/10.31714/KOSMOS.2018.02>
39. Zakon o zaščiti živali (ZZŽiv). (2021). Uradni list RS, št. 38/13, 21/18, 92/20, 159/21, 109/23. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO1353>
40. Zbornica delovnih terapevtov Slovenije (2018). Kodeks etike delovnih terapevtov Slovenije & Standardi prakse v delovni terapiji. <https://www.zdts.si/index.php/dokumenti/send/2-splonsni-dokumenti/2-kodeks-etike-delovnih-terapevtov-slovenije>

Špela Mihevc, viš. pred., dipl. del. ter., mag. prom. zdr., Fakulteta za zdravstvo Angele Boškin

E-naslov: smihevc@fzab.si

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9372-6764>

Nataša Ogrin Jurjevič, dipl. del. ter., URI Soča

E-naslov: natasa.ogrin@ir-rs.si

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8547-732X>

Simona Urbiha, dipl. del. ter., Dom starejših občanov Ljubljana Bežigrad

E-naslov: simona.urbiha@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6181-7827>